

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

О.П. Радкевич
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії дистанційного професійного навчання
Інституту ПТО НАПН України,
м. Київ

Стаття присвячена висвітленню цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів. Зосереджено увагу на загальних цивільно-правових способах захисту прав інтелектуальної власності в судовому процесі. Приділена увага питанням заподіяної моральної шкоди у справах про захист прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: цивільно-правовий захист, право інтелектуальної власності, захист, педагогічні працівники, немайнові права, правова компетентність.

Статья посвящена освещению гражданско-правовой защиты прав интеллектуальной собственности педагогических работников профессионально-технических учебных заведений. Сосредоточено внимание на общих гражданско-правовых способах защиты прав интеллектуальной собственности в судебном процессе. Уделено внимание вопросам причиненного морального вреда по делам о защите прав интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: гражданско-правовая защита, право интеллектуальной собственности, защита, педагогические работники, неимущественные права, правовая компетентность.

The article is devoted to the coverage of civil-law protection of intellectual property rights of teachers in vocational schools. Focus attention on common civil

legal ways to protect intellectual property rights in the judicial process. Pay attention to the non-pecuniary damage for the Protection of Intellectual Property Rights.

Keywords: civil protection, intellectual property protection, pedagogical workers, property rights, legal competence.

Актуальність: Належний захист прав інтелектуальної власності громадян в цілому, і педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) зокрема, слугує показником рівня правового забезпечення захисту всієї інтелектуальної власності в державі.

У забезпеченні захисту прав інтелектуальної власності враховуються різноманітні причини правопорушень. Серед них: *економічні* (виникають під час зміни сталих умов трудової діяльності. У зв'язку з цим особа не може швидко адаптуватися до нової економічної системи); *політичні* (постійна зміна політичної системи та її нестабільність призводить до громадського свавілля); *соціальні* (виникають внаслідок нерегулярної оплати праці, підвищення тарифів за комунальні послуги, низького рівня соціального забезпечення тощо); *правові* (низький рівень правосвідомості, правовий нігілізм, недостатнє правове виховання).

З огляду на це, актуалізується необхідність удосконалення системи цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності.

Мета: Здійснити дослідження цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів.

Науковий апарат: Питання захисту інтелектуальної власності та його дефініціального розуміння розкривали, А.І. Кубах розуміє цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності як вжиття встановлених законодавством матеріально-правових заходів примусового характеру, за допомогою яких визнається або відновлюється порушене право інтелектуальної власності, припиняється порушення, а також здійснюється майновий вплив на порушника [10, с. 113]; С. Караванський під терміном захист розуміє (дію) оборону, заступництво, опіку; притулок, укриття, захисток [11, с. 132]);

О.А. Підопригора, О.Д. Святоцький визначають захист права інтелектуальної власності як систему правових засобів, які вживаються спеціально уповноваженими на це державними органами (органи виконавчої влади, адміністративні органи, суди) для захисту суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності [12, с.33]. Однак, нерозкритим залишається актуальне на сьогодні питання щодо цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу: Розвиток інформаційних технологій, спричинив збільшення кількості правопорушень, пов'язаних із незаконним отриманням доступу до об'єктів інтелектуальної власності. У цьому контексті зумовлюється необхідність підвищення правової компетентності педагогічних працівників ПТНЗ з питань поновлення порушених, оспорюваних та не визнаних прав інтелектуальної власності.

Забезпечений державою правовий захист слугує фактором недоторканності прав інтелектуальної власності, а в разі порушення використовуються методи та форми примусового характеру, що спрямовані на відновлення становища до правопорушення.

Відповідно до Цивільного законодавства України «право інтелектуальної власності» становить особисті немайнові права інтелектуальної власності та майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів цього права визначається відповідно до законодавства України.

Зауважимо, що право інтелектуальної власності та право власності на річ не схожі між собою. Головною їх відмінністю є те, що перехід від однієї особи до іншої права інтелектуальної власності не породжує право власності на річ. Тобто ці права існують незалежно одне від одного.

Розуміння права інтелектуальної власності розкривається через його компоненти. Право інтелектуальної власності складається з таких прав, як права на твори науки, літератури і мистецтва, права на виконання, фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення та права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг тощо.

Поняття «захист прав інтелектуальної власності» включає в себе передбачену законодавством діяльність уповноважених державних органів, головною ціллю яких є визнання, поновлення прав, а також усуненню перешкод, що заважають реалізації прав та законних інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності.

Зауважимо, що педагогічні працівники ПТНЗ мають право на захист лише у разі порушення, оспорювання, визнання їхніх прав інтелектуальної власності. Це право реалізується шляхом звернення до юрисдикційного органу, що здійснює захист.

Відповідно до міжнародних стандартів захист інтелектуальної власності включає передбачену державою діяльність уповноважених компетентних органів. Ці органи спеціалізуються на визнанні та поновленні прав фізичних осіб на інтелектуальну власність. Зокрема, це реалізується через усунення перешкод, що унеможливають вільне використання інтелектуальної власності. Серед них можна виокремити: судовий захист (ст. 55 Конституції, ст. 16 Цивільний кодекс України (ЦК України)); адміністративний захист (ст. 17 ЦК України); захист нотаріусом (ст. 18 ЦК України); самозахист (ст. 55 Конституції України, ст. 19 ЦК України); захист за допомогою інших громадських, державних та міжнародних інституцій та їх органів.

Важливе значення для правової компетентності педагогічних працівників ПТНЗ має цивільно-правова відповідальність. Вона характеризується передбаченими нормами законів та підзаконних нормативно-правових актів, матеріально-правовими заходами, що носять примусовий характер. Ці заходи спрямовуються на припинення самого правопорушення, визнання, відновлення (поновлення) порушених до того прав інтелектуальної власності та притягнення правопорушника до матеріальної відповідальності.

Зауважимо, що цивільно-правова відповідальність спрямована не на покарання правопорушника, а на відшкодування завданої шкоди. Таке відшкодування здійснюється у судовому порядку. Справи, пов'язані з правом інтелектуальної власності розглядаються судами загальної юрисдикції, господарськими судами (у випадку якщо право інтелектуальної власності

(патентне право) належить юридичній або фізичній особі) а також адміністративними судами.

Процес судового розгляду розпочинається з правильно оформленої позовної заяви, яка оформлюється у письмовій формі особою, права якої порушено або її офіційним представником. У випадку представництва до поданих у суд документів додається нотаріально завірений документ про представництво.

Позови до фізичних осіб подаються у суду за їх місцем проживання, а відповідно до юридичних – за місцем їх фактичного знаходження. Якщо це неможливо встановити, то позови подаються за місцем їх державної реєстрації.

Загальними цивільно-правовими способами захисту прав інтелектуальної власності є:

– *визнання прав* (підставами для застосування цього способу є порушення, оспорювання, невизнання права чи загроза вчинення таких дій у майбутньому [1]. Це право можуть використовувати учасники судового процесу, зокрема, педагогічні працівники ПТНЗ, суд;

– *визнання правочину недійсним* (не дійсність правочину зумовлюється наявністю дефектів його елементів: дефекти (незаконність) суб'єктного змісту правочину; дефекти недотримання форми; дефекти суб'єктного складу; дефекти волі – невідповідність волі та волевиявлення [2, с. 34]);

– *припинення дії, яка порушує права* (використовується у разі, коли іншою особою чиняться перешкоди у здійсненні власником повноважень користування та розпорядження належним йому майном (негаторний позов); у разі неправомірного використання об'єкта права інтелектуальної власності);

– *відновлення становища, яке існувало до порушення* (є основним й найбільш ефективним способами захисту, оскільки завдяки йому ліквідуються негативні наслідки правопорушення і в певних випадках може бути відновлено становище, яке існувало до порушення права. У даному випадку способом відновлення становища, яке існувало до порушення права, є спростування, тобто доведення до відома осіб, серед яких відомості були поширені, про визнану судом невідповідність їх дійсності [4, с.4]);

– *примусове виконання обов'язку в натурі* (виконанням обов'язку в натурі може вважатися вимога, зокрема щодо: створення об'єкта права інтелектуальної власності за договором або за замовленням з подальшим використанням такого об'єкта; щодо проведення науково-дослідних, конструкторських і технологічних робіт, випробування і поставки дослідних зразків і партій виробів (продукції) відповідно до договору про створення і використання результатів науково-технічної діяльності; щодо забезпечення науково-технічною інформацією тощо [5, с.101]);

– *зміна правовідношення* (цей спосіб захисту, як правило, застосовується учасниками тих цивільних правовідносин, які мають триваючий характер, тому що з плином часу можуть істотно змінитися життєві обставини будь-якого з учасників даних правовідносин, що, в свою чергу, може спричинити необхідність внесення до нього певних коректив, тобто зміни правовідносин. [6, с.303]);

– *припинення правовідношення* (підставою вимоги про припинення правовідношення, є цивільне правопорушення в ході чого особа, у якої в зв'язку з цим виникло право вимагати припинення правовідношення, має можливість вибору. Ця особа може вибрати варіант, за яким вона буде захищати своє право від порушення через пред'явлення вимоги про примусове виконання обов'язку в натурі чи про припинення дії, яка порушує право або вимоги про відновлення становища, яке існувало до порушення. Припинення правовідношення може стосуватись як зобов'язальних, так і абсолютних правовідносин (особистих немайнових, речових, абсолютних правовідносин інтелектуальної власності [7, с.64]);

– *відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди* (підставою для застосування цього способу захисту є наявність заподіяної особі майнової шкоди [3, с.40]);

– *відшкодування моральної (немайнової) шкоди* (відшкодування моральної шкоди є заходом позадоговірної відповідальності, що може бути застосованим у разі посягання на будь-які особисті немайнові блага потерпілої

особи, незалежно від того, є воно наслідком порушення особистих немайнових або майнових прав особи в абсолютних цивільних відносинах[8,с.178]);

– *визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб* (даний спосіб спрямований на припинення дій, які порушують особисті права людини, з боку цілком визначеного спеціального суб'єкта: органу державної влади, органу місцевого самоврядування. Закріплюючи в законі даний спосіб як спосіб захисту особистих прав, держава робить особливий акцент на його суб'єктному складі, підкреслюючи, що вся діяльність зазначених органів, посадових і службових осіб повинна бути спрямована на захист прав та інтересів людини. Це є одним із основних обов'язків даних суб'єктів. Тому порушення прав та інтересів людини повинно розцінюватися як невиконання, порушення даного обов'язку [4, с. 6]).

Зауважимо, що суд може здійснити захист і іншими цивільно-правовими способами. Такі способи визначаються у відповідних нормативних актах, що регулюють ту чи іншу діяльність у сфері прав інтелектуальної власності. Іншим джерелом способів захисту прав інтелектуальної власності є договори. При створенні договору у ньому зазначаються всі ключові моменти захисту у розділі «порядок розв'язання суперечок».

У випадках коли справа передається до суду, останній керуючись ст. 432 Цивільного кодексу України [9] може постановити наступне рішення:

– застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню прав інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

– зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням прав інтелектуальної власності;

– вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених в цивільний оборот з порушенням прав інтелектуальної власності, та знищення таких товарів;

– вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням прав

інтелектуальної власності, або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь;

– застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності;

– опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення прав інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо цього порушення.

Відповідно до законодавства України педагогічні працівники ПТНЗ, яким належать права інтелектуальної власності можуть здійснювати вибір способів захисту своїх порушених прав.

Особливої уваги заслуговує відшкодування немайнової шкоди у справах із захисту прав інтелектуальної власності. Таке відшкодування здійснюється у грошовій формі, а за її відсутності іншими майновими правами правопорушника або в інший спосіб.

Зобов'язання щодо компенсації моральної шкоди за порушення особистих немайнових прав автора виникає у винної сторони за наявності чотирьох взаємопов'язаних умов: моральної шкоди, тобто негативних змін, виражених у тому, що автор при порушенні його прав відчував моральні чи фізичні страждання; протиправних дій порушника прав, тобто дій заподіяна шкоди, які суперечать нормам цивільного законодавства, що регулює право інтелектуальної власності; причинного зв'язку між порушенням особистих немайнових прав авторів і моральною шкодою, тобто таке порушення повинно бути необхідною умовою настання негативних наслідків у вигляді фізичних чи моральних страждань; провини порушника особистих немайнових прав автора [13,с.57].

Визначаючи розмір збитків, які мають бути відшкодовані педагогічним працівникам ПТНЗ, права інтелектуальної власності яких були порушені, а також для відшкодування заподіяної моральної шкоди, суди виходять із суті правопорушення. Також використовується міра майнової і моральної шкоди завданої особі, яка є власником прав інтелектуальної власності.

Уваги заслуговує використання судами положення про «не отриманий \ втрачений дохід», який педагогічні працівники ПТНЗ отримали б, якби права інтелектуальної власності не були порушені. Слід виокремити те, що при визначенні розміру компенсації, яка має бути виплачена замість відшкодування збитків чи стягнення доходу, суд враховує обсяг правопорушення та умисел правопорушника.

Висновок. Узагальнюючи викладені вище положення можна стверджувати, що цивільно-правовий захист характеризується передбаченими нормами законів та підзаконних нормативно правових актів, матеріально-правовими заходами, що носять примусовий характер та спрямовані не на покарання правопорушника, а на відшкодування завданої шкоди. Способами захисту порушених прав інтелектуальної власності педагогічних працівників є визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує права; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Під час захисту прав інтелектуальної власності педагогічні працівників ПТНЗ в праві вибирати яким саме способом захисту користуватися.

Відшкодування заподіяної моральної шкоди у справах про захист прав інтелектуальної власності здійснюється у матеріальній формі, як правило це грошове вираження збитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бринцев О. В. Визнання права як спосіб захисту права [Електронний ресурс] / О. В. Бринцев // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2002. - № 2. - С. 81-83. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2002_2_27.pdf

2. Жорнік М. О. Застосування поняття недійсності правочину та її види у цивільному судочинстві наука і практика / М. О. Жорнік // АДВОКАТ, 2012. – № 9(144). – С. 33–26

3. Дзера О.В. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: НЗ4 У 2 т. – 3-є вид., перероб. і доп./За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – Т.1. – 832 с

4. Коробцова Н. В. Цивільно-правові способи захисту особистих прав людини / Н. В. Коробцова // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам`яті В. П. Маслова, 25 лют. 2011 р. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". - Х.: Кроссруд, 2011. – С. 203–205

5. Потоцький М. Ю. Виконання обов'язку в натурі як спосіб захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання / М. Ю. Потоцький // Європейські перспективи, 2013. – № 11. – С. 95–102

6. Бадалянц Ю.С., Д.А. Ягофаров. Права людини: навчальний посібник / Ю.С. Бадалянц, Д.А. Ягофаров. – Москва-Рязань: Видавництво «Повірений». – 519 с.

7. Ярема А. Г. Припинення правовідношення як спосіб захисту цивільного інтересу /А.Г. Ярема// Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 23 (62). № 1. – 2010. – С.63–70

8. Примак В.Д. Особливості відшкодування моральної шкоди як заходу цивільно-правової відповідальності / В.Д. Примак // Часопис Київського університету права. – 2013/3. – С. 175–179

9. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар. : за станом на 1 трав. 2012 р. / [за заг. ред. В. В. Богатиря]. – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 1024 с.

10. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / А.І. Кубах. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 149 с.

11. Караванський С. Словник синонімів української мови / Караванський С. – К. : Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1993. – 472 с.

12. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: Підручник /За заг. ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. - К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. -236 с.

13. В. Микитин Цивільно-правові способи захисту майнових прав інтелектуальної власності / Микитин Віталій // Юридична Україна: питання розвитку приватного права . -2012. – № 9. – С.53–61.